

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення
дисертації Скрипниченка Юрія Федоровича
на тему «Експлуатація нацистським режимом трудових ресурсів
Харківщини в роки Другої світової війни», яка подається на здобуття
наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 03 Гуманітарні науки
за спеціальністю 032 Історія та археологія

1. Оцінка роботи здобувача у процесі підготовки дисертації і виконання індивідуального плану навчальної та наукової роботи. У процесі підготовки дисертації здобувач проводив роботу регулярно, послідовно дотримуючись графіку виконання дисертації. Зазначені в індивідуальному плані наукової роботи розділи дисертації були представлені та обговорені на кафедрі з метою отримання рекомендацій щодо їх доопрацювання. Також було виконано вимоги щодо публікаційної активності. Зокрема, вийшли друком 29 статей у фахових наукових виданнях України (категорія «Б»). Навчальну складову індивідуального плану було виконано в повному обсязі. Здобувач успішно склав відповідні заліки та іспити й пройшов асистентську практику, що було відображено у щорічних звітах аспіранта. Завдяки виконанню освітньо-наукової складової програми забезпечено набуття здобувачем теоретичних знань, умінь, навичок та компетентностей, визначених тимчасовим стандартом вищої освіти третього освітньо-наукового рівня за відповідною спеціальністю, затвердженим Вченою радою університету (в умовах відсутності затвердженого стандарту за спеціальністю 032 – Історія та археологія).

2. Обґрунтування вибору теми дослідження. Вибір теми дослідження був зумовлений її актуальністю як у науковій, так і у суспільно-політичній площинах. Наукове підґрунтя полягає як у значному інтересі до історії Другої світової війни та її складових в середовищі сучасних українських та закордонних дослідників. Робота здобувача в цьому контексті важлива також через застосування нових парадигм дослідження, що дозволяють розкрити раніше недостатньо вивчені аспекти. Здобувачем була обґрунтована актуальність дослідження як з огляду на необхідність вивчення досвіду періоду Другої світової війни, так і з огляду на виклики сьогодення, коли в умовах широкомасштабної війни Російської Федерації проти України, проблема історичної тяглості окупаційних практик знову набуває особливої актуальності.

Об'єкт
райхом в 1941

Сучасні дослідження вказують на те, що наслідком війни з тимчасово окупованих територій було вилучення людських ресурсів у економічних і господарських цілях РФ, заборона на вільний виїзд з країни, примусові роботи та залучення населення до будівництва та експлуатації інфраструктури. Дослідження механізмів, що мають історичне значення, дозволяють краще зрозуміти специфічний режим. Це дозволяє краще зрозуміти ситуацію в Україні та в Україні в цілому у 1941–1943 рр. не лише як історичну подію, але й як сучасну проблему, що розуміння сучасних загроз, зокрема в контексті захисту української ідентичності. Дослідження історичних механізмів є історичним, але й виразним проявом сучасної політики. Вона є важливою на відновлення історичної пам'яті та збереження культурної спадщини, яка страждала від експлуатаційної системи. Проте, для цього потрібно краще розуміння того, як системи примусової праці функціонували в різних історичних періодах. Групування і класифікація різних форм примусової трудової експлуатації дає змогу зрозуміти механізми управління трудовими ресурсами населенням, що є надзвичайно цінним для сучасної України, яка стикається з агресією держави, що системно впроваджує подібні практики.

Метою і завдання дослідження. Метою дослідження є всебічний аналіз проблеми експлуатації трудових ресурсів Харківщини під час окупації регіону Третім райхом в 1941–1943 рр.

Реалізація мети зумовила необхідність вирішення наступних дослідницьких завдань:

- 1) Проаналізувати стан дослідження питання експлуатації трудових ресурсів Харківщини під час окупації регіону Третім райхом в 1941–1943 рр. у вітчизняній та зарубіжній історіографії.
- 2) Охарактеризувати рівень джерельного забезпечення наукових студій щодо експлуатації трудових ресурсів Харківщини у період нацистської окупації.
- 3) Окреслити методологічні аспекти проблеми дослідження експлуатації трудових ресурсів Харківської області у часи нацистської окупації.
- 4) Розглянути запровадження нацистською владою на окупованій Харківщині загальної трудової повинності та системи примусової праці.
- 5) Розкрити форми і методи трудової експлуатації нацистами цивільного населення Харківщини.
- 6) Охарактеризувати боротьбу місцевого населення Харківщини проти трудової експлуатації нацистським режимом.
- 7) Проаналізувати умови праці населення Харківщини в період нацистської окупації.

Об'єктом дослідження: трудові ресурси Харківщини під час окупації Третім райхом в 1941-1943 рр.

Предмет дослідження: форми та методи експлуатації трудових ресурсів Харківщини у період нацистської окупації.

Методи дослідження. Застосовані методи дослідження обумовлені метою та завданнями дисертаційної роботи. Методологічною основою дослідження є комплекс спеціально-історичних, аналітичних та міждисциплінарних підходів, що дають змогу реконструювати механізми трудової політики нацистського режиму та простежити її вплив на населення Харківщини у 1941–1943 рр. У роботі використано критичний аналіз джерел для встановлення їхньої достовірності, виявлення суперечностей та зіставлення різнотипної документації окупаційної адміністрації, радянських установ і матеріалів усної історії. Історико-порівняльний та контекстуальний методи дали змогу зіставити нацистські практики трудової мобілізації з аналогічними явищами в інших окупованих регіонах Східної Європи та з довоєнними соціально-економічними процесами, що впливали на ситуацію в регіоні. Для відтворення структури трудової політики та аналізу її функціонування застосовано структурно-функціональний аналіз. Методи мікроісторичного дослідження та усної історії дали можливість реконструювати індивідуальний досвід оstarбайтерів і соціальні практики взаємодії населення з окупаційною владою. Статистичний аналіз використано для встановлення кількісних параметрів трудової мобілізації та масштабів депортацій мешканців Харківщини. У дослідженні також застосовано цифрові методи гуманітаристики, включаючи контент-аналіз оцифрованих документальних масивів і використання геоінформаційних інструментів (GIS) для просторової реконструкції місць мобілізації та трудових об'єктів. Використання елементів дискурс-аналізу дозволило дослідити риторику вербувальних кампаній та наказів окупаційної влади. Міждисциплінарний підхід, що поєднує історичний аналіз із соціологічними та антропологічними інструментами, дав змогу простежити логіку функціонування трудової політики Третього райху та виявити її тяглість у ширшому контексті окупаційних практик ХХ і ХХІ століть.

3. Особистий внесок дисертанта в отриманні наукових результатів та їх новизна.

Дисертація є виконаною здобувачем самостійно. Відповідні наукові результати, зазначені в ній, отримані аспірантом через власну роботу із джерельною базою (передовсім – архівними матеріалами) та історіографією, наукові дискусії та консультації наукового керівника та

відповідальних працівників кафедри історії України. Їх новизна полягає у створенні цілісної концепції експлуатації трудових ресурсів Харківщини Третім райхом.

Наукова новизна одержаних результатів розкривається у таких положеннях:
вперше:

було комплексно досліджено механізми трудової повинності, поєднання заохочувальних та каральних практик функціонування вербувально-пропагандистської системи. діяльність професійних навчальних закладів для підготовки робітничих кадрів. Доведено, що діяльність Руху Опору, агітаційні кампанії та саботаж на підприємствах суттєво впливали на посилення репресивного характеру трудового режиму. Визначено, що експлуатація відбувалася як на території звільненої Харківщини, так і в Німеччині, де українські робітники перебували в умовах суворої регламентації, низької оплати праці, заборони залишати робоче місце та системи примусових покарань.

Поплиблено розуміння:

деталях трудової політики нацистської влади у військовій зоні; механізмів діяльності вербувальних комісій; факторів, що визначали мотивацію населення до праці, радянського методу умов праці на німецьких підприємствах. Уточнено особливості поєднання добровільних і примусових форм праці на ранніх етапах окупації.

Отримано певального розвитку:

набули дослідження історіографії та методології трудової експлуатації; аналіз нацистської політики використання трудового потенціалу регіону; характеристика пропагандистських заходів, що формували «добровільну» участь населення у праці; оцінка причин високої смертності серед робітників нацистських підприємств унаслідок тяжких умов, недостатнього харчування та антисанітарії.

4. Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, які зазначаються. Основні наукові положення та висновки дисертації є достатньо аргументованими та достовірними. Це підтверджується масштабним списком залучених історичних джерел та наукової літератури з теми, що має системний характер. Зауважимо, що джерельна база охоплює широкий спектр матеріалів, який включає нормативно-правові акти, діловодну документацію, наукові та науково-популярні праці даного часу та джерела особового походження. Під час навчання Скрипниченком Ю. О. велася робота зі збору та опрацювання джерельної та історіографічної баз дисертації у Центральній науковій бібліотеці ХНУ імені В. Н. Каразіна, Харківській державній науковій бібліотеці імені В. Г. Короленка,

Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського, Державному архіві Харківської області (ДАХО), Центральному державному архіві вищих органів влади та управління (ЦДАВО України), Центральному державному архіві громадських об'єднань (ЦДАГО України). Аспірантом проводилася тривала і плідна робота, що виявилось як в ознайомленні кафедри з матеріалами дисертації в рамках обговорення розділів, так і наукового співтовариства через публікаційну активність.

5. Наукове, теоретичне та практичне значення результатів дисертації.

Наукове значення дисертації визначається актуальністю її виконання та публікації в масиві сучасної наукової літератури з проблематики Другої світової війни та суміжних наддисциплінарних полів гуманітаристики. Дисертаційна робота Скрипниченка Ю. Ф. присвячена комплексному дослідженню експлуатації трудових ресурсів Харківщини у 1941–1943 рр. під час окупації регіону нацистською Німеччиною. У роботі проаналізовано організаційні, адміністративні та правові механізми, через які німецька влада намагалася максимально використовувати людський потенціал Харківщини для забезпечення військово-економічних потреб Третього райху. Актуальність теми значно посилюється подіями сучасної російсько-української війни, адже у XXI столітті знову проявляються практики примусової депортації мирного населення, трудової експлуатації, запровадження окупаційних адміністрацій та системного позбавлення людей базових прав на тимчасово захоплених територіях. Це створює важливий дослідницький горизонт для порівняння історичних форм насильницького використання праці українців і сучасних проявів імперської політики, спрямованої проти України.

Практичне значення одержаних результатів дисертації полягає у визначенні напрямів подальших досліджень експлуатації трудових ресурсів Харківщини під час окупації регіону Третім райхом в 1941-1943 рр. Матеріали дослідження можуть бути використані істориками для написання підручників, посібників та розробки спецкурсів з історії Другої світової війни. Результати дослідження можуть стати в нагоді для здійснення міжнародного історичного співробітництва у питанні експлуатації трудових ресурсів різних країн та регіонів у період Другої світової війни.

6. Повнота викладення матеріалів дисертації в роботах, опублікованих автором.

Матеріали дисертації викладені в багатьох наукових публікаціях, які розкривають її основні положення. Ці матеріали стосуються всіх трьох структурних розділів роботи та розкривають питання, актуальні в контексті вивчення проблематики

Другої світової війни в історії воєнної радянської України. Публікації мають цілісний і завершений характер та виконані самостійно.

6.1. Відповідність публікацій здобувача п.8 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою КМУ від 12.01.2022 р. № 44.

Публікації, що наводяться нижче, відповідають п.8 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою КМУ від 12.01.2022 р. № 44. За період навчання в Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна, аспірантом було підготовлено і опубліковано 4 статті. Вони є виконаними одноосібно; 4 (чотири) з них належать до п. 8 ч. 1, оскільки є статтями у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»). 2 (дві) з них надруковані у виданні «Наукові записки» (м. Вінниця), 1 (одна) вийшла друком у науковому виданні «Проблеми гуманітарних наук» (м. Дрогобич), 1(одна) вийшла друком у науковому видання «Українські історичні студії» (м. Дрогобич).

6.2. Перелік наукових праць, які відображають основні результати дисертації.

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Публікації у фахових виданнях України:

1. Скрипниченко Ю. Ф. «Остарбайтерство» на Харківщині в роки Другої світової війни в джерелах та історіографії радянського періоду: висвітлення проблеми. *Гілея: науковий вісник*. 2014. Вип. 85. С. 80-83.

2. Скрипниченко Ю. Ф. Вербувально-пропагандистська кампанія щодо добровільного вивозу населення Харкова на різноманітні роботи до Третього рейху. *Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Серія «Історія та географія»*. 2015. Вип. 52. С. 69-75.

3. Скрипниченко Ю. Ф. Примусові робітники на Харківщині: загальні аспекти. *Військово-історичний меридіан*. 2015. Вип. 3 (9). С. 61-72.

4. Скрипниченко Ю. Ф. Біржі праці – установи для набору нацистами окупованого населення Харківщини на роботи. *Військово-історичний меридіан*. 2016. Вип.1 (11). С. 92-101.

5. Скрипниченко Ю. Ф. Нацистська політика грабування і насильства – найкоротший шлях примусу населення Харківщини до різноманітних робіт. *Військово-історичний меридіан*. 2016. Вип. 2. (12). С. 53-63.

6. Скрипниченко Ю. Ф. Медичний огляд – обов'язкова умова депортації населення з окупованої нацистами Харківщини до Німеччини. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія «Історія»*. 2016. Вип. 24. С. 91-94.

7. Скрипниченко Ю. Ф. До проблеми примусових робітників в нацистській Німеччині. *Військово-історичний меридіан*. 2016. Вип. 3 (13). С. 56-65.

8. Скрипниченко Ю. Ф. Примусове вивезення населення окупованої Харківщини до нацистської Німеччини. *Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Серія «Історія та географія»*. 2016. Вип. 53. С. 79-91.

9. Скрипниченко Ю. Ф. Повсякденне життя у нацистській Німеччині у спогадах харківських остарбайтерів. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія*. 2016. Вип. 1. Ч. 1. С. 125-130.

10. Скрипниченко Ю. Ф. Єврейські діти Харківщини – жертви Голокосту. *Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень: зб. наук. пр.* 2018. Вип. 10 (13). С. 217-219.

11. Скрипниченко Ю. Ф. Заходи нацистської Німеччини щодо відбудови економічного потенціалу Харківщини, як найголовніша передумова для залучення місцевої робочої сили на окупаційні підприємства. *Військово-історичний меридіан*. 2018. Вип. 3 (21). С. 105-117.

12. Скрипниченко Ю. Ф. Методологія і методи дослідження діяльності нацистської окупаційної влади в сфері трудових ресурсів на Харківщині в 1941-1943 рр. *Військово-історичний меридіан*. 2018. Вип. 4 (22). С. 39-46.

13. Скрипниченко Ю. Ф. Політика нацистської Німеччини по відношенню до осіб єврейської національності на території Харківщини в 1941-1943 рр. *Військово-історичний меридіан*. 2019. Вип. 1 (23). С. 136-150.

14. Скрипниченко Ю. Ф. Біографічні відомості про «східних робітників» як джерело у вивченні історії остарбайтерства на Харківщині в роки Другої світової війни. *Військово-історичний меридіан*. 2019. Вип. 2 (24). С. 5-15.

15. Скрипниченко Ю. Ф. Відомості про остарбайтерів з Близнюківщини як усне джерело дослідження теми «Діяльність нацистської окупаційної влади в сфері трудових ресурсів на Харківщині в 1941-1943 рр.». *Молодий вчений*. 2019. № 7 (71). С.14-17.

16. Скрипниченко Ю. Ф. Жінки-остарбайтери з Харківщини на примусових роботах в Третьому райху. *Молодий вчений*. 2019. № 8(2) (72). С. 163-166.

17. Скрипниченко Ю. Ф. Чоловіки-остарбайтери з Харківщини в роки Другої світової війни. *Молодий вчений*. 2019. № 9(2) (73). С. 261-264.

18. Скрипниченко Ю. Ф. Східні робітники: харківський вимір / Ю. Ф. Скрипниченко. *Молодий вчений*. 2019. № 10(2) (74). С.458-460.

19. Скрипниченко Ю. Ф. Добровільний виїзд до нацистської Німеччини громадян м. Люботин Харківської області в 1941-1943 рр. *Військово-історичний меридіан*. 2019. Вип. 3 (25). С. 100-106.

20. Скрипниченко Ю. Ф. Регулювання питань соціального захисту населення нацистською владою на Харківщині в 1941-1943 рр. *Молодий вчений*. 2019. № 11(1) (75). С. 765-767.

21. Скрипниченко Ю. Ф. Діяльність нацистської окупаційної влади щодо набору трудових ресурсів до Третього райху на Харківщині в 1941-1943 рр. *Історичні студії суспільного прогресу*. 2019. Вип. VII. С. 219-224.

22. Скрипниченко Ю. Ф. Усні історії про остарбайтерів з Харківщини в роки Другої світової війни. *Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень: зб. наук. пр.* 2019. Вип. 11 (14). С. 172-175.

23. Скрипниченко Ю. Ф. Аналіз німецької літератури з теми «Політика нацистської Німеччини щодо використання населення окупованих територій в різних сферах економіки Третього райху». *Військово-історичний меридіан*. 2020. Вип. 1 (27). С. 19-27.

24. Скрипниченко Ю. Ф. Районні архівні документи, як складова частина джерельної бази «Діяльності нацистської окупаційної влади в сфері трудових ресурсів на Харківщині в 1941-1943 рр. *Актуальні проблеми сучасної науки і наукових досліджень*. 2019. Вип. 12 (15). 124-126.

25. Скрипниченко Ю.Ф. Історична пам'ять про остарбайтерів в роки Другої світової війни через дослідження документів Харківського історичного музею. *Грані історії: зб. наук. праць*. 2019. Вип. 2 (10). С. 37-41.

26. Скрипниченко Ю.Ф. Українські оstarбайтери в роки Другої світової війни очима Марії Сосновської. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія. Вип. 44. Збірник наукових праць / За заг. ред. О. А. Мельничука. – Вінниця: ВДПУ, 2023. – С. 134-142.

DOI:10.31652/2411-2143-2023-44-134-141

27. Юрій Скрипниченко. Вербувально-пропагандистська агітація православної автокефальної церкви серед населення Харківщини в роки Другої світової війни. Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія / ред. кол. Юрій Стецик (головний редактор) та ін. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2023. Випуск 14/56. - С.80-87.

DOI: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.14/56>

28. Скрипниченко Ю.Ф. Діяльність націоналістичних організацій Харківщини та їх роль у допомозі оstarбайтерам. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія. Вип. 47. Збірник наукових праць / За заг.ред. О.А. Мельничука. –Вінниця: ВДПУ, 2024. – С. 65 - 74.

DOI: <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2024-47-65-74>

29. Скрипниченко Ю.Ф. Експлуатація трудових ресурсів Харківщини в період німецької окупації: українська та зарубіжна історіографія першої чверті ХХІ ст. Українські історичні студії / ред. кол. Юрій Стецик (головний редактор) та ін. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2024. Випуск 16/58. С.116-125.

DOI: <https://doi.org/10.24919/2664-3715.16/58.12>

7. Дотримання академічної доброчесності.

На підставі вивчення тексту дисертації здобувача, наукових праць здобувача та Протоколу контролю оригінальності (перевірку наявності текстових запозичень виконано В антиплагіатній інтернет-системі Strikeplagiarism.com) встановлено, що дисертаційна робота виконана самостійно, текст дисертації не містить плагіату, а дисертація відповідає вимогам академічної доброчесності.

8. Апробація матеріалів дисертації.

Апробація матеріалів дисертації представлена виступами аспіранта на конференціях. Скрипниченко Ю. Ф. взяв участь у тридцяти дев'яти конференціях регіонального та міжнародного рівнів. Тези виступів здобувача опубліковані. Відносна вузькість територіальних меж виступів дисертанта на конференціях порівняно з

публікаційною активністю пояснюються наслідками пандемії COVID-19 та початком повномасштабної збройної агресії Російської федерації в 2022 році. Ці обставини негативно вплинули на можливості участі в апробаційних заходах.

8.1. Апробація основних результатів дослідження на конференціях, колоквіумах, семінарах тощо

Аспірантом були представлені в тридцяти дев'яти доповідей на наукових конференціях, тези яких були опубліковані в збірниках матеріалів конференцій.

8.2. Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

1. Скрипниченко Ю. Ф. Історія повсякденності, як один з факторів мотивації учнів до навчання з шкільного предмету «Історія України». *Матеріали науково-практичної конференції «Актуальні проблеми методики навчання історії, правознавства, та суспільствознавчих дисциплін»*. Харків, 2014. С.58-63.
2. Скрипниченко Ю. Ф. Вербувально-пропагандистська кампанія щодо вивозу населення окупованого Харкова до Третього рейху: перші результати. *«Краєзнавство і учитель – 2015»: тези доповідей міжнародної наукової конференції (27 лютого 2015 р., м. Харків)*. Харків : ХНПУ імені Г.С. Сковороди, Колегіум, 2015. С. 33-34.
3. Скрипниченко Ю. Ф. Проблеми та перспективи вивчення долі «остарбайтерів». *«Краєзнавство і учитель – 2015»: тези доповідей міжнародної наукової конференції (26 лютого 2016 р., м. Харків)*. Харків : ХНПУ імені Г.С. Сковороди, Колегіум, 2016. С. 122-123.
4. Скрипниченко Ю. Ф. Архівні документи як найголовніше джерело з вивчення історії «остарбайтерства». *Історико-краєзнавчі дослідження: традиції та інновації: матеріали II Міжнародної наукової конференції (Суми, 24-25 березня 2016 року)*. Суми : ФОП Цьома С.П., 2016. С. 89-92.
5. Скрипниченко Ю. Ф. Антисемітська пропаганда в окупаційних періодичних виданнях Харківщини у роки Другої світової війни. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Голокост на Україні: Академічний, комеморативний та освітній аспекти», присвяченої 75-м роковинам трагедії Бабиного Яру*. Харків, 2016. С. 47-51.
6. Скрипниченко Ю. Ф. Депортація цивільного населення Харківщини до Німеччини: нацистська політика захоочення та покарання. *Історична наука в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Вінниця, 3-4 листопада 2016 р.)*. Вінниця, 2016. С. 36-41.

7. Скрипниченко Ю. Ф. Діяльність нацистської окупаційної влади в сфері професійної підготовки робітничих кадрів на Харківщині в 1941-1943 рр. *Перспективи та пріоритети розвитку історичної науки: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Вінниця, 10-11 квітня 2017 р.)*. Вінниця, 2017. С. 39-43.
8. Скрипниченко Ю. Ф. Висвітлення діяльності нацистської окупаційної влади в сфері трудових ресурсів на Харківщині в 1941-1943 рр. в документах ЦДАВОВ України і ЦДАГОУ. *Освіта і наука у мінливому світі: проблеми та перспективи розвитку. Матеріали Міжнародної наукової конференції (29-30 березня 2019 р., м. Дніпро)*. Ч.П. Дніпро : СПД «Охотнік», 2019. С. 214-217.
9. Скрипниченко Ю. Ф. Невигадані історії про остарбайтерів з Харківщини в роки Другої світової війни (інтернет-доповідь). *VI Міжнародний науково-практичний семінар «Гуманітарні науки: сучасна наукова парадигма» (11-12 квітня 2019 р. м. Полтава)*. Полтава : Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка, Програма IV Міжнародного науково-практичного семінару «Гуманітарні науки: сучасна наукова парадигма» 11-12 квітня 2019 року. С.13.
10. Скрипниченко Ю. Ф. Спогади родичів остарбайтерів про долі «східних робітників» з Харківщини в роки Другої світової війни. *Східні слов'яни: історія, мова, культура, переклад. Матеріали ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції (17-18 квітня 2019 м. Кам'янське)*. Кам'янське, 2019. С. 29-37.
11. Скрипниченко Ю. Ф. Спогади про остарбайтерів через історію повсякденності. *Культура та інформаційне суспільство ХХІ століття: матеріали всеукр. наук. – теорет. конф. молодих учених (18-19 квітня 2019 р., м. Харків)*. Харків : ХДАК, 2019. С. 24-25.
12. Скрипниченко Ю.Ф. Українська діаспора про діяльність нацистської окупаційної влади в сфері трудових ресурсів окупованих територіях у роки Другої світової війни. *Правові засоби забезпечення та захисту прав людини: вітчизняний та зарубіжний досвід: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції науковців, юристів та аспірантів (24-25 квітня 2019 р. м., Северодонецьк)*. Северодонецьк : СНУ ім. В. Даля, 2019. С. 149-150.
13. Скрипниченко Ю. Ф. Заходи нацистської окупаційної влади щодо покращення умов праці і соціального захисту педагогічних працівників з підготовки робітничих кадрів на Харківщині в 1941-1943 рр. *X Міжнародна студентська наукова Інтернет-конференція «Повсякденність Другої світової війни 1939 - 1945 рр.» (17 травня 2019 р., м. Ніжин)*. Ніжин : Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, 2019.

URL: <http://www.ndu.edu.ua/storage/2019/internetconfww2/skrypnychenko.pdf>

14. Скрипниченко Ю. Ф. Відношення населення Харківщини до політики нацистської Німеччини щодо залучення місцевого населення окупантами до примусової праці на німецькі підприємства в 1941-1943 рр. *Соціально-гуманітарні дослідження та інноваційна освітня діяльність. Матеріали Міжнародної наукової конференції (24-25 травня 2019 р., м. Дніпро)*. Дніпро : СПД «Охотнік», 2019. С. 111-112.
15. Скрипниченко Ю. Ф. Джерельна база теми «Німецький окупаційний режим м. Люботина в 1941-1943 р. р.». *Актуальні дослідження правової та історичної науки: матеріали міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (10 липня 2019 р., м. Тернопіль)*. Тернопіль, 2019. С. 67-69.
16. Скрипниченко Ю. Ф. Неопубліковані документи, що розповідають про діяльність нацистської окупації в сфері трудових ресурсів Харківщини в 1941-1943 р. р. і зберігаються у районних бібліотечних фондах Харківської області. *Перспективи розвитку сучасної науки : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (20-21 липня 2019 р., м. Київ)*. Київ : МЦНД, 2019. С. 10-11.
17. Скрипниченко Ю. Ф. Політика Третього райху по відношенню до трудових ресурсів окупованих територій у роки Другої світової війни в збірниках документах і матеріалах. *Модернізація та наукові дослідження: інтеграція науки та практики. Матеріали науково-практичної конференції (26-27 липня 2019 р., м. Одеса)*. Херсон : Видавництво «Молодий вчений», 2019. С. 39-42.
18. Скрипниченко Ю. Ф. Секрет примирення називається пам'яттю. Інноватика в сучасній освіті та науці: теорія, методологія, практика : *Матеріали II Міжнародного літнього наукового симпозиуму (м. Одеса, 26–27 липня 2019 р.)*. Одеса : ГО «Інститут інноваційної освіти», 2019. С. 48-50.
19. Скрипниченко Ю. Ф. Діяльність підприємств ремісничо-кустарної промисловості в період нацистської окупації 1941-1943 рр. *Актуальні питання економіки, фінансів, обліку, менеджменту та права: теорія і практика: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 2 серпня 2019 р.)*. Полтава : ЦФЕНД, 2019. Ч. 2. С. 46-48.
20. Скрипниченко Ю. Ф. Остарбайтери з Валківського району, Харківської області у роки Другої світової війни: короткі відомості. *Пріоритетні напрями наукових досліджень: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 20-21 серпня 2019 року)*. Київ : МЦНД, 59 с. 2019. С. 20.
21. Скрипниченко Ю. Ф. Передвоєнний економічний розвиток Харківщини.

Перспективні напрямки розвитку економіки, обліку, фінансів та права: теорія і практика: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 23 серпня 2019 р.). Полтава : ЦФЕНД, 2019. Ч. 2.

С. 41-42.

22. Скрипниченко Ю. Ф. Остарбайтери з Богодухівського району Харківської області. *Проблеми розвитку науки в контексті трансформацій суспільства. Матеріали науково-практичної конференції (м. Полтава, 30-31 серпня 2019 року).* Херсон : Видавництво «Молодий вчений», 2019. С. 49-50.

23. Скрипниченко Ю. Ф. Побутові умови проживання робітників, які працювали на нацистських окупаційних підприємствах Харківщини в 1941-1943 рр. *Актуальні дослідження правової та історичної науки: матеріали міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (м. Тернопіль, 16 вересня 2019 р.).* Тернопіль, 2019. С. 58-60.

24. Скрипниченко Ю. Ф. Історичний досвід вирішення проблеми безпеки через призму актуальності теми «Остарбайтери» з Харківщини: східний вимір. *Безпека в сучасному світі. Матеріали Міжнародної наукової конференції (27-28 вересня 2019 р., м. Дніпро).* Дніпро : СПД «Охотнік», 2019. С. 131-132.

25. Скрипниченко Ю. Ф. Статті районних газет про діяльність німецької влади в сфері трудових ресурсів на Харківщині в 1941-1943 рр. *Актуальні дослідження правової та історичної науки: матеріали міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (м. Тернопіль, 15 жовтня 2019 р.).* Тернопіль, 2019. С. 61-63.

26. Скрипниченко Ю. Ф. Остарбайтери з Зміївського району: біографічні відомості. *Актуальні проблеми розвитку науки в контексті глобальних трансформацій інформаційного суспільства: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 25-26 жовтня 2019 р.).* Київ : ГО «Інститут інноваційної освіти», 2019. С. 69-70.

27. Скрипниченко Ю. Ф. Структуровані дані про примусових робітників з Чугуївського району Харківської області. *Актуальні дослідження правової та історичної науки: матеріали міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (м. Тернопіль, 12 листопада 2019 р.).* Тернопіль, 2019. С. 99-100.

28. Скрипниченко Ю. Ф. Аспекти актуальності теми «Діяльність нацистського управління сфері трудових ресурсів на Харківщині в 1941-1943 рр.». *Пріоритети сучасної науки (частина III): матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 19-20 листопада 2019 року).* Київ : МЦНІД, 2019. С. 11.

29. Скрипниченко Ю. Ф. Нацистське військове управління на Харківщині в 1941-1943 рр. *Інтеграція світових наукових процесів як основа суспільного прогресу: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 22–23 листопада 2019 р.)*. Київ : ГО «Інститут інноваційної освіти», 2019. С. 61-62.
30. Скрипниченко Ю. Ф. Особливості німецької економічної політики в сільському господарстві на Харківщині в 1941-1943 рр. *Сорок другі економіко-правові дискусії (юридичне спрямування): матеріали міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції*. Львів, 2019. С. 7-10.
31. Скрипниченко Ю. Ф. Американська історіографія проблематики використання гітлерівською Німеччиною населення окупованих територій в роки Другої світової війни. *Теорія та практика сучасної науки та освіти Матеріали Міжнародної наукової конференції (29-30 листопада 2019 р., м. Дніпро)*. Ч.1. Дніпро : СПД «Охотнік», 2019. С. 175-176.
32. Скрипниченко Ю. Ф. Розвиток освіти в Люботинському районі Харківської області в 1941-1943 рр. *Неперервна освіта для сталого розвитку: філософсько-теоретичні контексти та педагогічна практика: Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (12 грудня 2019 р., м. Дніпро)*. Дніпро : СПД «Охотнік», 2020. С. 218-220.
33. Скрипниченко Ю. Ф. Дані про остарбайтерів з Чугуївського району, як джерело у вивченні діяльності нацистської влади в сфері трудових ресурсів на Харківщині в 1941-1943 рр. *Актуальні дослідження правової та історичної науки: матеріали міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (м. Тернопіль, 11 грудня 2019 р.)*. Тернопіль, 2019. С. 94-96.
34. Скрипниченко Ю. Ф. Німецькі громадські сільськогосподарські підприємства на українських землях під час Другої світової війни. *Сорок треті економіко-правові дискусії (юридичне спрямування): матеріали міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції*. Львів, 2019. С. 15-17.
35. Скрипниченко Ю. Ф. Діяльність нацистського сільськогосподарського відділу Харківської міської управи в 1941-1943 рр. *Проблеми та перспективи сучасної науки та освіти: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 25-26 грудня 2019 року)*. Львів : Львівський науковий форум, 2019. С. 55-57.
36. Скрипниченко Ю. Ф. Критичний аналіз збірників документів і матеріалів з вивчення історії примусових робітників на Харківщині в роки Другої світової війни. *Роль інновацій в трансформації образу сучасної науки: Матеріали III Міжнародної*

науково-практичної конференції (м. Київ, 27-28 грудня 2019 р.)

інноваційної освіти», 2019. С. 118-121.

37. Скрипниченко Ю. Ф. Роздрібна торгівельна мережа в період нацистської

Харківщини. *Сорок четверті економіко-правові дискусії (орієнтовано на тему)*

матеріали міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції. Львів, 2019.

94.

38. Скрипниченко Ю.Ф. Особливості навчального процесу в освітніх установах під час окупації нацистською Німеччиною Харківщини в 1941-1943 рр. Неперервна освіта для

сталого розвитку: філософсько-теоретичні контексти та педагогічна практика

Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції. 03-04 грудня 2021 р. м.

Дніпро, КЗВО «ДАНО» ДОР». / Наук. ред. О.Є. Висоцька. - Дніпро: СПД «Охотник».

2021.

С.253-254.

39. Скрипниченко Ю.Ф. «Українське питання» в усних історіях східних робітників з

Харківщини. Об'єднані наукою: перспективи міждисциплінарних досліджень.

Матеріали XI Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та

молодих вчених. Об'єднані наукою: перспективи міждисциплінарних досліджень.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, рада молодих вчених

Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 21 - 22 листопада 2024.

Київ, 2024. С. 134 – 136.

9. Оцінка структури, мови та стилю дисертації (окрім філологічних спеціальностей).

Дисертація написана чіткою мовою, структура дисертації відповідає алгоритму здійсненого автором дослідження. Матеріал дисертації викладено в логічній послідовності та доступний для сприйняття. Зміст, оформлення дисертації та кількість публікацій відповідають Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 (із змінами, внесеними згідно з Наказом МОН № 759 від 31.05.2019), і вимогам Постанови Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р. «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії».

10. Відповідність змісту дисертації спеціальності, за якою вона подається до захисту

За своїм фаховим спрямуванням, науковою новизною і практичною значимістю

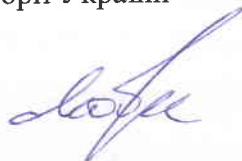
дисертаційна робота Ю.Ф. Скрипниченко відповідає спеціальності 032 – Історія та археологія.

11. Результати обговорення та проведення презентації. Рекомендація дисертації до захисту

Здобувачем було представлено основні результати дисертаційної роботи на засіданні кафедри історії України історичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна щодо попередньої експертизи дисертації у формі презентації і наукової дискусії після її завершення. За підсумком обговорення, дисертаційне дослідження було оцінено позитивно. Дисертаційна робота Скрипниченка Юрія Федоровича виконана на високому науковому рівні та є цілісним науковим дослідженням, яке відповідає встановленим вимогам чинного законодавства України.

Враховуючи високий рівень дослідження, актуальність, новизну, практичну цінність отриманих результатів та відповідність роботи спеціальності 032 «Історія та археологія» дисертація Скрипниченка Ю.Ф. «Експлуатація нацистським режимом трудових ресурсів Харківщини в роки Другої світової війни» рекомендується до захисту в спеціалізованій вченій раді для здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 Історія та археологія з галузі знань 03 Гуманітарні науки.

Головуючий, кандидат історичних наук, доцент,
виконуючий обов'язків завідувача кафедри історії України
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Роман ЛЮБАВСЬКИЙ